

Gritti halála Augustino Museo naplójának tükrében

Írásomban azt mutatom be, hogy Augustino Museo megyesi ostromról írott naplója miért is olyan fontos a Gritti-életrajz szempontjából. Először Ludovico Grittiről írok néhány szót, akinek utolsó hónapjaihoz és halálához szolgál forrásul a szöveg. Majd a napló szerzőjének életét ismertetem, ezután magát a naplót mutatom be. Esszémet az egyéb, Grittire vonatkozó narratív forrásokkal zárom.

Melyek azok a tényezők, amelyek Ludovico Gritti személyének jelentőségét adják? Három fontosabb dolgot emelek ki a kérdés megválaszolásához. Gritti a második olyan személy, aki Magyarországon a kormányzói tisztséget elnyerte, korábban egyedül Hunyadi János jutott ilyen magas posztra. A kormányzó volt az a személy, aki a király helytartójaként az ország vagy annak egy részének politikai, katonai igazgatását végezte. Továbbá személyes kapcsolatairévén is jelentős tényezőnek számított Gritti, hiszen édesapja, Andrea Gritti velencei dózse volt 1523 és 1538 között. Velence majd a

török kapcsolatai miatt lesz fontos Szapolyai János magyar király (1526–1540) számára. Ezenkívül Ludovico Grittit szoros baráti viszony fűzte Ibrahim pasához, aki 1523 és 1536 között a nagyvezíri posztot töltötte be. Ibrahim révén pedig a szultánra bírt befolyással a velencei, illetve a nagyvezírnek fontos szerepe volt a török külpolitika alakításában is.

Mielőtt Museo életrajzát ismertetném, fontos megemlítenem, hogy életrajzi adatokkal kizárólag az általa írt naplóból és a kihallgatási jegyzőkönyvből rendelkezünk. A kihallgatási jegyzőkönyv keletkezési körülményeiről a következőt érdemes tudni. Gritti halála után, 1534-ben Museo Bécsen keresztül hazafelé tartott Itáliába, amikor Habsburg Ferdinánd emberei elfogták és kihallgatták egyrészt azért, hogy a magyarországi viszonyokról tájékozódjanak, illetve hogy „titkos megbízásairól” kifaggassák, mivel lényegében azt hitték róla, hogy kém. A kihallgatás során felvett jegyzőkönyvben Museo a következőket állítja magáról: *me esse natione Italum, patria Tarvisinum, nomine Augustinum, cognomine Museum, Religione: Augustanum, professione: Theologum et seminatorem*. Azaz megtudhatjuk, hogy Augustino Museo olasz származású, hazája Treviso. Ágoston-rendi szerzetes, aki teológusként és prédikátorként tevékenykedett.

Itália több városában is szolgált, de főleg Genovában és Velencében. Velencében például az 1529-es esztendőben a Szent Jeromos templomban prédikált a nagyböjt ideje alatt. A következő évben pedig a Szent Márk és a Szent István templomban tartott szentbeszédet. A jegyzőkönyvből tudjuk azt is, hogy Museo három éven keresztül (1524–1526) a trevisói Szent Margit monostor priorja volt.

Ezután Ferdinánd emberei arról faggatták, hogyan került Magyarországra. Museo azt nyilatkozta, hogy Antonio Gritti, Ludovico Gritti idősebbik fia hívta őt és az egyik rendtársát Magyarországra, és azzal a feladattal bízta meg, hogy a grammatika mellett a

Szentírás ismeretére és kánonjogra tanítsa. Főleg ez utóbbi kettő volt a fontos, ugyanis Antonio Gritti 1530 és 1534 között választott egri püspök volt. Museo ezt követően rátért Magyarországra vezető útjának leírására. A kissé kacskaringós útvonalat egy Velencében élő német kereskedő, név szerint Joannes Herman javasolta neki. Tridentből indult észak felé és Innsbruck, Augsburg, majd Nürnberg városán át Lipcsébe ment, ahonnan keletnek vette útját Boroszló felé, onnan Krakkón át érkezett Budára. Felmerülhet a kérdés, hogy miért nem a rövidebb, Bécsen keresztül vezető utat választotta. A válasz erre is a kihallgatási jegyzőkönyvben olvasható. Az olasz szerzetes ugyanis az útirány kapcsán megjegyezte, hogy a hosszabb, de a biztonságosabb utat választotta. Vagyis Museo nyilvánvalóan azért nem Bécsen keresztül utazott, mert valószínűleg úgy járt volna, mint 1534-ben. Tekintve a Magyarországon uralkodó polgárháborús állapotot, ha Museo, aki abból a célból utazott Magyarországra, hogy Szapolyai kormányzójának fiát tanítsa, a Bécsen keresztüli utat választja, valószínűleg ugyanúgy ellenséges fogadtatásban részesül, mint a visszaút során, és talán sohasem jut el Budára. Így tehát kerülő úton ment, amelyen gond nélkül elérhette a magyar fővárost.

Ezek azok az adatok, amelyek a kihallgatási jegyzőkönyvből megtudhatók. A napló ehhez még két további adalékkal szolgál. 1534. május 14-én Museo Egerben ünnepélyesen elfoglalta a ráruházott birtokot, amelyet az Antoniónak tett szolgálataiért nyert el jutalmul. Továbbá az alábbi idézet is a naplóból származik: *ultra trecentorum florenorum satis amisi in rebus, paucis gemmis, argenteis vasculis annulis aureis, vestimentis, equis, ornamentis equorum, et lecti sternii, ac tapeta, librosque perdidit.* A medgyesi ostrom során tehát érzékeny anyagi veszteség érte Museót, hiszen háromszáz forintnyi javakat veszített el, néhány drágakövet, ezüst edényeket, arany gyűrűket, ruhákat, lovakat, lószerszámokat, ágytakarókat, szőnyegeket és könyveket. A fentiek fényében bátran kijelenthetjük, hogy a

Museo-életrajz szempontjából sokkal fontosabb a kihallgatási jegyzőkönyv, mint az általa írt napló!

A medgyesi ostromról írott latin nyelvű napló három ív terjedelmű és ajánlólevéllel van ellátva, ez Museo saját kézírásában maradt ránk. Nyomtatott formában is elolvasható a szöveg a *Magyar Történelmi Tár* 1857-es évfolyamában. A nyomtatásban közzétett szöveg korántsem tökéletes: néhány helyen értelmetlen tagmondatokkal, rosszul használt nyelvtani szerkezetekkel vagy éppen a kontextusba nem illő szavakkal, kötőszavakkal találkozhatunk. Azonban mivel az eredeti kézíratos példányt egyelőre nem volt módom a Nagy Iván-féle kiadással összevetni, túl merész lenne a hibákból Museo latinságára következtetni, hiszen lehet, hogy csak félreolvasásból, másolási hibából eredő elírásokról van szó. (A kézíratos példány megszerzése és a Nagy Iván-féle kiadással való összevetése jövőbeli terveim között szerepel.)

Museo művéből a velencei Marciana-könyvtárban két kézíratos példány is megtalálható. Az egyik a már említett autográf példány. A másik kézirat Francesco Contarini levelező-jegyzőkönyvében lelhető fel, ugyanis mielőtt az autográf példányt, mintegy követjelentés gyanánt elküldte a dózsénak, a tartalmát bemásoltatta levelező-jegyzőkönyvébe. Így a levelező-jegyzőkönyv az autográf irat korabeli másolatát tartalmazza teljes terjedelmében, illetve Gritti halálát illetően egyéb információkkal is szolgál.

A nyomtatásban megjelent szöveg előzményeiről a következőket érdemes tudni. Nagy Iván 1851 decembere és 1852 májusa között Velencében tartózkodott, mivel az 1851-es esztendő folyamán a Marciana-könyvtár igazgatója egy olyan lajstromot közölt a Magyar Tudományos Akadémiával, amelyen Magyarországot érintő kéziratok szerepeltek. Ebből a listából tizenhárom irat másolatát, köztük Museo naplóját is megrendelt az Akadémia és e célból Nagy Ivánt küldte Velencébe. A kutató az iratok közül csak a Grittire vonatkozó forrásokat (Museo naplóját, a jegyzőkönyvet vagy Francesco

della Valle később még megemlítendő Gritti-életrajzát) jelentette meg a *Magyar Történelmi Tár* lapjain.

A medgyesi ostromról írott naplót 1535. február 19-én fejezte be Museo. Az előszóban, amelyet a Francesco Contarini bécsi velencei követnek szóló ajánlasként is értelmezhetünk, a szerző egyrészt köszönetét és hálóját fejezi ki Contarininek, ugyanis valószínűleg nála lakott a bécsi házi őrizet idején, másrészt pedig a mű keletkezési okára is utalást tesz: *quam obrem quod nuper a me petiit Clarissima Dominatio Tua, pro meorum viriliter efficere studui*. Minden bizonnyal arról lehet szó, hogy Museót a velencei követ bízta meg, hogy adjon számot Ludovico Gritti életének utolsó hónapjairól, és főképp halálának körülményeiről, melynek szemtanúja volt. Ugyanis Gritti halála után különféle hírek keltek szárnyra az ostromról és a kormányzó haláláról, ezért Contarini úgy vélte, hogy egy megbízható szemtanú jelentése alapján tájékoztatja a pontos eseményekről Andrea Gritti dózsét, a meggyilkolt Ludovico apját. Tehát a napló nem történetírói szándékkal keletkezett, Museo nem akarta kiadni, csupán egy, a velencei dózsénak küldendő jelentés volt. Azért is fontos, hogy nem a nyilvánosságnak szánták, mert így Museónak nem kellett attól tartania, hogy valakit megsért, ha szépítés nélkül írja meg a történeteket.

A naplóban leírt események 1534. március 1-jével kezdődnek, amikor Gritti hívei Antonióval és Museóval együtt Budáról elindulnak Tordára, ahol országgyűlést akarnak tartani a kormányzó jövetele miatt. Ludovico Gritti azért nem tartózkodott Magyarországon, mert 1533 tavaszán elutazott Konstantinápolyba, mivel elszóllították ottani üzleti ügyei. De miután helyzete megingott a Portán, 1534 júliusában a román vajdaságokon keresztül visszaindult Magyarországra.

Museo a szöveg első felében a Medgyesre vezető utat írja le, míg a másodikban magát az ostromot. Azért szentel ekkora részt az útleírásnak, mivel itt vonultatja fel azokat a jeleket, amelyek Gritti

halálát vetítették előre. Az egyik előjel, amikor Museo Várad felé tartott júniusban, és a várból felfegyverzett parasztok tömegeit látta kijönni, tehát már 1534 nyarán látható jelei voltak a Gritti elleni készülődésnek. A másik esemény egy öreg házaspárral folytatott párbeszéd, sokkal inkább irodalmi toposznak tekinthető, mint valós eseménynek. Museo leírta, hogy útja során egy öreg házaspárnál szállt meg, ahol vendéglátója érdeklődött, hogy hová tart, de a választ meg sem várva azt felelte az olasznak, hogy az többé már nem tér vissza hozzájuk és ott fog veszni azon a helyen, ahová megy. Továbbá aggodalmát fejezte ki a közelgő viharos események miatt, és amikor a szerzetes rákérdezett, hogy mit ért ez alatt, a következő választ adta. *„Már kikiáltották, hogy parancsra és Erdélyország döntésére keljünk fel, ugyanis az erdélyi nemesek nem fogják tovább tűrni, hogy Gritti a törökkel együtt átvonuljon az országon, akár békét hoz, akár háborút.”* Ez a részlet arra bizonyíték, hogy bár a napló egy titkos követjelentésként íródott, Museo mégis igyekezett azt tudatosan megformálni.

Mint korábban említettem, a napló második nagyobb egysége a medgyesi ostromot mutatja be, amely augusztus 23. és szeptember 28. között zajlott. Részletes leírást kapunk az ellenség seregének összetételéről, létszámáról, továbbá a városbeliek, azaz Grittiék helyzetéről is. A tudatos megformálás másik bizonyítéka, hogy a szerzetes az utolsó roham kaotikus állapotának érzékeltetéséhez Vergilius *Aeneis*ének II. énekét használta mintául. Ilyen párhuzam például: Museónál *passim jacent corpora mortuorum* kifejezés szerepel, míg Vergiliusnál a következő sor olvasható: *perque vias sternuntur inertia passim corpora*. Vagy akár a *plurima mortis imago* kifejezés szó szerinti átvétele. Tehát ez és a fentebb említett irodalmi toposz bizonyítja, hogy az olasz, bár nem kiadásra szánta művét, mégis igyekezett azt irodalmilag is megformálni. A napló végén a szerző részletesen beszámol Ludovico Gritti halálának körülményeiről. Elmondása szerint a kormányzót egy szál ingre és csizmára

vetköztették, majd Mayláth István, erdélyi vajda egyik szolgálója a Medgyesről kivezető út porában lefejezte az akkor már négykézláb térdeplő férfit. A szerzetes azt is kiemeli, hogy a holttest eltemetése egyedül Kun Gotthárd, Erdély kapitányának érdeme. Ugyanis ő parancsolta meg, hogy a medgyesi ferences kolostor templomában helyezték örök nyugalomra Gritti testét.

Végezetül még az egyéb Grittiről szóló narratív forrásokra szeretnék röviden utalni. Először két olyan latin nyelvű forrásra térek ki, amelyek magyar fordításban is elérhetőek. Tranquillus Andronicus Gritti titkára és bizalmasa volt. Levelét nem sokkal ura halála után, 1534 decemberében írta a tarnówi ispánnak. A források közül ezen a művön érződik leginkább az író pártossága (Gritti szinte már mártírként állítja be). Tranquillus emlékiratában Gritti konstantinápolyi, majd magyarországi tevékenységéről számolt be, illetve az ura halála utáni magyarországi hangulatot is leírta.

A második forrás, ami említést érdemel, Szerémi György *Epistola de perdicione regni Hungarorum (Emlékirat Magyarország romlásáról)* című műve. Szerémi II. Lajos, majd Szapolyai János udvari káplánja volt, írását 1545 és 1547 között jegyezte le. A tárgyalat korból (V. László magyar király uralkodásától, azaz 1453-tól Esztergom török megszállásáig, azaz 1543-ig terjedő időszakról) csupán néhány fejezet az, ami Ludovico Grittiről szól. A források közül ez az, amelyik a legkevésbé hiteles adatokkal szolgál. Ugyanis Szerémi célja olvasói szórakoztatása, érdekfeszítő történetek lejegyzése volt, így sokszor az általa írt történelmi személyekről vagy eseményekről szóló pletykákat írta meg mindenféle kritikai elemzés nélkül.

Végül pedig Francesco della Valle olasz nyelvű Gritti-életrajzát említtem meg. Della Valle Gritti pohárnoka volt 1531 és 1534 között, tehát az életrajzban erről az időszakról írt részletesebben. Bár a mű eléggé részrehajló Gritti jellemét illetően, KRETSCHMAYR HENRIK szerint Della Valle „*meglehetősen megbízható tudósító*”.

A fentiekből láthattuk, hogy nem Museo szövege az egyetlen Ludovico Grittire vonatkozó forrás, sőt más források több évet ölelnek fel annak életéből. Mi adja akkor a napló jelentőségét egy Gritti-életrajz szempontjából? Egyrészt a fenti forrásokkal egybevetve árnyaltabb képet kaphatunk Ludovico Gritti jelleméről. Másrészt, mivel Museo nem kiadásra szánta művét, hanem egy titkos követjelentést írt, így mindenféle szépítés nélkül írta meg a történeteket. Tehát forrásértéke nagyobb, mint Szerémié vagy akár Tranquillusé. Igazi és vitathatatlan fontosságát mégis az adja, hogy hiteles és részletes tudósítást ad Gritti haláláról, mely más szemtanú hitelességű szerzőnél nincs meg!

Bibliográfia

- Andronicus Tranquillus emlékirata (1534), in: *Krónikáink magyarul III.* (szerk. és ford.: KULCSÁR Péter). Budapest 2008. 53–77.
- Fr. Augustini Musei Tarvisini de expugnatione Megghes. *Magyar Történelmi Tár* 1857. 61–74.
- KRETSCHMAYR Henrik: *Gritti Lajos 1480–1534*. Budapest 1901.
- PÁLFFY Géza: *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*. Budapest 2010.
- SZAKÁLY Ferenc: *Vesztőhely az út porában*. Gyomaendrőd 1986.
- SZERÉMI György: *Magyarország romlásáról*. Budapest 1979.